

Zaman-Mekân Sıkışması, Küreselleşen Salgın ve Toplumsal Sonuçları

DOI: 10.26466/opus.879532

*

Mehmet Güven Avcı *

* Dr. Öğretim Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Tekirdağ/Türkiye

E-Posta: mehmetguvenavci@gmail.com

ORCID: [0000-0003-4519-215X](https://orcid.org/0000-0003-4519-215X)

Öz

COVID 19 salgınının sınırları aşan özelliği, küreselleşme sonucunda mekânın giderek anlamını yitirmesinin bir göstergesi ve sonucudur. Hızla küreselleşen bu salgın ise zaman ve mekân sıkışmasının daha da artmasına, hatta sıfırlanmasına ve yeni davranış biçimlerinin gelişmesine yol açmıştır. Bu değişim, bireyin mekân değiştirmeden ve zaman sınırı olmadan çalışması, ilişkiler kurması, boş zamanını değerlendirmesi, eğitim alması, alış veriş yapması yönündedir. Bu durum salgın öncesinde küreselleşmenin temel nedenlerinden birisi olan ulaşım ve iletişim teknolojilerinde gelişmelerle yönünü göstermekle birlikte, salgın esnasında ivme kazanmış ve yeni bir toplumsal yapının gerekeşini oluşturmuştur. Evde olma bir taraftan hasta olma korkusu ile bilinçli bir eylem olarak ortaya çıkarken diğer taraftan salgının önlenmesinin tıbbi çözümlerinin, toplumsal çözümlerle desteklenmesi olarak yasaklarla ortaya çıkmakta ve toplumsal ilişkilerin farklı bir biçim almasına neden olmaktadır. Bu çalışma, salgının küreselleşme nedeniyle hızla yayılmasının yanı sıra salgın ortamının ortaya çıkardığı toplumsal değişmeyi ve yeni toplumsal ilişkilerin oluşma biçimini zaman-mekân sıkışması kavramı çerçevesinde ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: salgın, zaman-mekân sıkışması, küreselleşme, toplumsal değerim.

Time-Space Compression, The Globalizing Epidemic and Its Social Consequences

*

Abstract

The transnational feature of the Covid- 19 pandemic is an indicator and result of globalization and the gradual loss of meaning of space. This global epidemic has led further increase or even reset of time and space compression and the development of new forms of behavior. This change includes the individual working, establishing relationships, using spare time, getting education, and shopping without changing place and having any time limit. Although this situation has already been there with the developments in transportation and communication technologies, which are the main reasons of globalization, it gained momentum after the epidemic and has appeared as the reason for a new social structure. This study aims to address the rapid spread of the pandemic due to globalization, as well as the social change caused by the epidemic environment and the formation of new social relations within the framework of the concept of time-space compression.

Keywords: *epidemic, time-space compression., globalization, social change.*

Giriş

Toplumsal değişme birçok farklı unsurun etkisiyle ortaya çıkmakta ve bu unsurların niteliğine bağlı olarak değişim kimi zaman planlı kimi zaman ise plansız bir şekilde gerçekleşmektedir (Fichter, 2001, s. 170). Doğal ve biyolojik nedenler arasında yer alan hastalık ve salgın diğer doğal olaylar ile birlikte plansız değişimin önemli nedenlerinden biridir. Afetler, iklim değişiklikleri gibi salgınlar da toplumsal değişimin önemli nedenlerinden sayılabilir. Bu olaylar sırasında bireyin ve toplumun kendini korumak için geliştirdiği davranışlar ve ortaya çıkardığı kurumlar kalıcı hale gelerek toplumsal yapıda ve ilişkilerde değişime neden olmaktadır.

Tarih boyunca yaşanan frengi, çiçek, grip, cüzzam ve veba gibi bulaşıcı hastalıklar toplumsal yaşamı etkilemiş ve değiştirmiştir. Veba ve grip salgınları bu konuda önemli örnekler içermektedir. Bu tip salgınlarda tıbbi önlemlerin yanı sıra toplumsal önlemler alınması, salgınların yeni davranış ve örgütlenme biçimleri ortaya çıkarmaları salgının sosyal bilimlerce de incelenmesinin gerekçesini oluşturmuştur. Doğa ile mücadelesinde insanoğlu toplum olarak örgütlenmeyi en verimli çözüm olarak görmüştür (Sezer, 2006, s. 18,19). Bu nedenle bir hastalığın salgına dönüşmesi tıbbi ve biyolojik yapıyla birlikte insanın doğa karşısında bir çözüm olarak geliştirdiği toplumsal ilişkilerin bir sonucudur.

Sağlık sosyolojisinde yapılan çalışmalar hastalık ve hastalığın yayılmasıyla toplum ve kültür arasındaki bağa ilişkin önemli tespitleri ortaya koymuştur. A. Giddens, bu bağı anoreksia hastalığı üzerinden örneklendirmektedir. Bir beslenme bozukluğu olan, yemek yememe şeklinde ortaya çıkan, anoreksia'nın bedensel bir hastalık olmasına, fiziki ve biyolojik belirtilerle ortaya çıkmasına rağmen "toplumsal ve kültürel etkenlerden sözgelimi, zayıf bir bedene sahip olma baskısından etkilenmektedir" (Giddens, 2012, s. 295). Hastalıkların sınıfsal, coğrafi ve ekonomik koşullarla bağlantısı üzerine yapılan çalışmalar da hastalık-toplum ilişkisine dair önemli örnekler ortaya koymaktadırlar. Anoreksia hastalığının sadece belirli bir toplumda görülmeyip tüm dünyaya yayılması ise toplumlar arası ilişkilerin sonucudur. "Batı'nın kadın güzelliğine ilişkin imgelerinin dünyanın geri kalanına yayılması, bu hastalıkların da dünyaya yayılmasını beraberinde getirmiştir" (Giddens, 2012, s. 296). Diğer yandan küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan, sınırları aşan, ilişkiler salgın hastalıkları da belirli bir mekâna ait olmaktan çıkarmakta

ve hızla dünyanın her bölgesinde görülmesine yol açmaktadır. Bu durum birçok toplumsal olgu da olduğu gibi hastalık olgusunda da zaman-mekân sınırlarının ortadan kalkmasının sonucudur.

İnsanın toplumsal ilişkileri ile hastalıklar arasındaki bağ, bu hastalıkların ortadan kaldırılmasında tıbbi olduğu kadar toplumsal çözüm arayışlarını da beraberinde getirmektedir. Başta salgın hastalıklar olmak üzere, anoreksia ve obezite örneklerinde olduğu gibi, birçok hastalık toplumsal bir sorun olarak görülerek kamu sağlığı ile ilişkilendirilmiştir. Bireysel ve toplumsal olarak uygulanan bu çözüm arayışları ise toplumsal ilişkilerde yeni arayışlara yol açarak değişimin nedeni olmaktadır.

Bu çalışma COVID 19 salgınının küresel bir salgına dönüşmesinin toplumsal nedenlerini ve salgının toplumsal değişime ve bu bağlamda yeni davranış biçimlerinin ortaya çıkmasındaki etkilerini küreselleşme tartışmaları çerçevesinde ortaya çıkan zaman-mekân sıkışması kavramı üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır.

Zaman-Mekân Sıkışması

Mekân, mekânsal pratikler, mekânın üretimi ve kimlik ile ilişkisi, mekânın tüketimi ve mekân-zaman ilişkisi sosyal bilimlerde önemli araştırmalarla çeşitli boyutlarda ele alınmış ve geniş bir tartışmanın konusu olmuştur. Zaman ise gerek mekân ile gerek birey ile ilişkisi bakımından felsefi düşüncede uzun bir tarihe sahiptir. Bu çalışmada konunun sınırları açısından tartışma zaman-mekân sıkışması boyutuyla ele alınmaktadır.

David Harvey, *Postmodernliğin Durumu* (Harvey, 2010) adlı çalışmasında zaman ve mekân kavramları üzerinde önemle durmuş ve kavramları bireysel ve iktidar bağlamında, toplumsal olarak ele almıştır. Aydınlanma, modernizm ve postmodernleşme de bu çalışmada zaman ve mekân kavramları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Harvey, mekânın zaman aracılığıyla ortadan kaldırıldığını belirtilerek bunu ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeyle ilişkili bir biçimde ortaya koymaktadır. 1850-1930 yılları arasında ulaşımı sağlayan saatte 16 km hıza sahip atlı arabalardan 1960 sonrasında saatte 800-1100 km hıza ulaşabilen jet uçaklara doğru gelişen ulaşım, mekânın zaman aracılığıyla yok edilmesinin birinci nedenidir (Harvey, 2010, s.271). Harvey ikinci olarak iletişim teknolojilerindeki gelişmeye vurgu yapmakta-

dır. 1987 tarihli, küçülen dünya imgesinin kullanıldığı, Alcatel reklamını çalışmasında kullanan Harvey, ulaşımın yanı sıra iletişim teknolojilerindeki gelişimin zaman-mekân ilişkisi çerçevesinde mekânda ve mekânın toplumsal yapısında ortaya çıkardığı değişimi etkilediğini belirtmektedir. Harvey mekânın zaman aracılığıyla ortadan kaldırılmasını “zaman-mekân sıkışması” olarak kavramsallaştırmaktadır. Harvey’e göre,

“mekan telekomünikasyonun yarattığı bir "küresel köy"e ve ekonomik ve ekolojik karşılıklı bağımlılıklardan örülmüş bir "uzay gemisi dünya"ya doğru küçüldükçe ve zaman ufkumuz sonunda içinde bulunduğumuz andan başka bir şey kalmamacasına kıaldıkça (şizofrenin dünyası), mekânsal ve zamansal dünyalarımızın sıkışması duygusunun hakimiyetiyle başa çıkma zorunluluğuyla karşı karşıya kalırız. Zaman-mekân sıkışması deneyimi, insanı kıskırtır, heyecanlandırır, strese düşürür, bazen ağır bir tedirginliğe sürükler; dolayısıyla da çok çeşitli toplumsal, kültürel ve politik tepkileri harekete geçirir” (Harvey, 2010, s. 270).

Zaman-mekân sıkışması, mekâna ait toplumsal olguların değişimine ve hızla yayılmasına yol açarak yeni toplumsal ilişkiler, değerler, kurumlar ve normların kurulmasına yol açmaktadır. Harvey bu durumun “sıkışma” kavramı ile açıklanabileceğini, “sıkışma” terimini kullanıyorum, çünkü bir yandan kapitalizmin tarihine hayatın hızının artışı damgasını vururken, bir yandan da mekânsal engellerin dünya sanki üzerimize çökecekmişçesine aşıldığını sağlam biçimde iddia etmenin mümkün olduğunu düşünüyorum” (Harvey, 2010, s. 270) sözleri ile belirtmektedir.

Urry, Harvey’in mekânın zaman aracılığıyla yok edilmesi görüşünden hareketle mekânsal engel ve sınırların ortadan kalkmasının mekânın önemini kaybetmesine neden olmayacağını söylemektedir. İnsanların daha önce farkında olmadıkları farklı mekânlara karşı daha duyarlı hale geldiklerini ve mekânların “potansiyel yatırımcılar, işverenler, turistler vb. açısından kendilerini çekici kılmak, kendi değerlerini arttırmak, kendilerini hizmet ya da vasıf bakımından zengin yerler olarak satmak üzere yerler arasında artan bir rekabet” içerisinde oldukları Urry tarafından vurgulanır (Urry, 1999, s. 40). Urry’e göre “mekân-zaman çözümlemesi kendini kimi açılardan doğa ve çevre sorunları etrafında yeniden konumlamaktadır” ve bu durum karmaşık toplumsal bağlantıların doğa ve çevre ile ilişkili biçimde ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Urry, 1999, s. 46,47). İnsanın farklı mekânlara yö-

nelik duyarlılığı, gelişen ulaşım teknolojisiyle hızlı bir hareketliliği de beraberinde getirmiştir. Ulaşımında yaşanan hızın iletişim teknolojisi ile birleşmesiyle birlikte mekânsal sınırlar ortadan kalkmakta ve artık toplumsal olgular ya da sorunlar belirli bir mekân ile sınırlı kalmamaktadır.

Anthony Giddens da zaman ve uzam kavramlarını modernleşmeyi açıklamak için kullanmakta ve sonrasında küreselleşmeye doğru giden süreci ele almaktadır. Giddens'a göre, "yöre" kavramı "toplumsal eylemin fiziksel ortamına işaret eden mekân fikri ile kavramsallaştırılır" (Giddens, 1994, s. 24). Zamanın ve sonrasında uzamın boşaltılmasıyla mekân 'yöre'den kopmaktadır. Artık mekânı biçimlendiren tek şey yerel etkinlikler değildir ve oldukça uzaktaki toplumsal etkiler de mekânı biçimlendirmeye başlamıştır.

Zaman ve mekân arasındaki bağların zamanın mekânın sınırlarını kaldırarak şekilde değişmesi ve bu durumun geniş bir hareketlilikle sonuçlanması yerele ait toplumsal sorunların da karmaşık toplumlar arası ilişki ağı içerisinde yerelden kopmasına neden olmaktadır. Günümüzde toplumsal sorunların birçoğu küresel bir boyutta ortaya çıkmaktadır. Bireyi daha hareketli ve hızlı hale getiren süreç, sorunların hareketini de aynı şekilde hızlandırmaktadır. Farklı boyutlarıyla karmaşık bir ilişki ağı kuran küreselleşme sonucunda sorunların yerelde kalması mümkün olmamaktadır.

Küreselleşen Salgın

İnsanlık, tarih boyunca önemli bir sorun olan bulaşıcı hastalıklarla karşılaşmış ve bu hastalıklar büyüklü küçüklü salgınlara dönüşmüştür. Veba, tifüs, kolera, tüberküloz, lepra, grip, İspanyol gribi, sifiliz gibi bulaşıcı hastalıklar bir salgına dönüşmüştür. Günümüzde yaşanan COVID 19 salgını dışında yakın dönemden başlayan ve günümüze ulaşan domuz gribi, kuş gribi, deli dana, sars, mers, ebola gibi salgınlar da COVID 19 kadar geniş bir alana yayılmamasına rağmen bir salgın hastalık olarak ortaya çıkmışlardır (Parıldar, 2020, s.1,5).

COVID 19 virüsü 2019 yılında ortaya çıktıktan sonra büyük bir hızla salgına dönüştü ve dünyanın hemen hemen tamamında görülmeye başlandı. COVID 19 salgınında, salgının hızının yanı sıra toplumsal kesimlerin tamamında görülmesi de önemli bir durum olarak vurgulanmaktadır. Virüs top-

lumun tüm kesimlerinin yanı sıra ekonomik güçlerine bakmaksızın tüm ülkelerin sağlık sistemlerini de tehdit ederek bu sistemlerin sorgulanmasına yol açmıştır (Karakaş, 2020, s. 545).

Salgınların yayılma hızı genellikle virüsün bulaş hızı ile ilişkilendirilse de toplumsal açıdan bakıldığında insanın insana teması ile yayılan COVID 19 virüsünün tüm dünyayı etkisi altına almasının açıklanabilmesi küreselleşme ve zaman-mekân sıkışması kavramlarını kullanmayı gerektirmektedir. Mekânın sınırlarının zaman tarafından aşındırılarak ortadan kaldırılması mekânlar arasında bedensel hareketliliğin artmasına ve bu hareketliliğin son derece hızlı gerçekleşmesine neden olmuştur. Ekonomik, sosyal ve turizm boyutlarıyla ortaya çıkan bu hareketliliğin temel göstergesi hava yolu hizmetlerindeki büyüme ile ulusal ve uluslararası uçuş ve yolcu sayılarında artıştır. Örneğin Sabiha Gökçen Uluslararası Havaalanı'nda 2001 yılında 427 iç hat, 768 dış hat uçuşu gerçekleştirilirken 2019 yılında 135.385 iç hat, 100.086 dış hat uçuşu gerçekleştirilmiştir. İç hat yolcu sayısı 427'den 135.385'e, dış hat yolcu sayısı ise 768'den 100.086'ya çıkmıştır (sgairport, 2021). Salgın ile birlikte bu sayılar önemli oranda düşmüş ve salgın süreci bedensel hareketliliği sınırlandırılmıştır.

Ancak salgının küreselleşmesinde ve uzun bir süredir alınan önlemlere rağmen küresel bir tehdit olarak devam etmesinde alınan önlemlerin yapısal olarak yetersiz kalması etkilidir. Mekânın aşındırılan ve kaldırılan sınırlarının uzun süreli olarak tekrar kurulması mümkün olmamaktadır. Bu noktada küresel dünyanın yapısı ile Giddens'in küreselleşmenin boyutları konusundaki tespitleri açıklayıcı olacaktır. Giddens, küreselleşmeyi dört boyutta ele almaktadır: Ulus devlet sistemi, kapitalist dünya ekonomisi, askeri dünya düzeni ve uluslararası işbölümü (Giddens, 1994, s.68). Birbirleri ile de ilişki içinde olan bu boyutlardan oluşan küresel yapı içerisinde ulus devletlerin salgını önlemek için sınırlarını uzun süre kapatmaları mümkün olmamaktadır. Özellikle kapitalist dünya düzeni ve uluslararası iş bölümü, ulus devletlerin kamu sağlığı adına sınırlarını uzun süre kapatmalarını engellemektedir. Küresel iş bölümü sonucunda ortaya çıkan küresel üretim ve tüketim ilişkileri ulaşım ve iletişim teknolojilerinin desteği ile mekânı zaman aracılığıyla yok ederek mekâna ait sınırları kalıcı bir şekilde ortadan kaldırmıştır. Bu durum uzun zamandır bu kadar geniş ölçekli bir salgınla karşılaşmayan toplumların içe kapanarak salgından korunma yöntemlerini geçersiz kılmıştır.

Salgının ekonomik güçlerine bakılmaksızın tüm ülkeleri etkisi altına alması ve toplumun tüm kesimlerine yönelik bir tehdit oluşturması doğrudan Ulrich Beck'in "risk toplumu" kuramını akla getirmektedir. Beck argümanlarını beş maddede ortaya koymaktadır:

"1) Geç modernlikte üretilen riskler, esas itibariyle servetten farklıdır. Riskler derken, öncelikle insanın dolaysız algılama yeteneklerini tamamen aşan radyoaktiviteyi kastediyorum, ama aynı zamanda havadaki, sudaki ve gıda maddelerindeki toksinleri ve sağlığa zararlı maddeler ile bunların bitki, hayvan ve insanlar üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini de kastediyorum. ...2) Modernleşmenin riskleri, eninde sonunda onları üreten ya da onlardan kar sağlayanları da etkiliyor. Sınıf modelini berhava eden bir bumerang etkisi yaratıyorlar. ...3) Bununla birlikte, risklerin yayılması ve ticarileşmesi kapitalist gelişme mantığıyla ilişkisini hiçbir şekilde kesmiyor, bilakis bu mantığı yeni bir aşamaya taşıyor. Risk tanımlarında kaybedenlerin yanı sıra, daima kazananlar da var. ...4) Zenginliklere sahip olunabilir, ama riskler karşısında ancak mağdur olunur; tabiri caizse riskler uygarlığın isnat ettiği şeylerdir. ...5) Ormanların yok oluşuyla ilgili tartışmaların açıkça gösterdiği üzere, toplumsal olarak tanımlanan riskler kendilerine has bir siyasi patlayıcı madde içerir: Şimdiye kadar apolitik olarak geçerli olan şey, yani bizatihi sanayileşme sürecindeki "nedenlerin" ortadan kaldırılması, artık politiktir" (Beck, 2011, s. 27,29).

Beck hesaplanamaz olarak betimlenen ve tüm dünyayı etkisine alacak risklere vurgu yapmaktadır. Bu nedenle COVID 19 salgınının küresel boyutu sosyal bilimlerde Ulrich Beck'in tezleriyle ilişkilendirilmiştir. Salgın sürecince bu tezler üzerinden salgının toplumsal boyutunun ele alındığı ve daha önceki salgınlardan farkının vurgulandığı görülmektedir.

Ancak Beck'in tezleri aynı zamanda eleştirel bir şekilde de ele alınmaktadır. Özellikle artık risklerin dünyanın tamamını ve toplumsal kesimlerin ayırt etmeksizin tümünü tehdit ettiği tezi eleştirilerle karşılaşmıştır. Nitekim COVID 19 sürecinde virüsün yayılması sonrasında eve kapanamayan kitlenin üretimde çalışan ya da çalışmakta olan sınıflar olması ve son günlerde görülen aşı ile ilgili ülkeler arasındaki dengesizlik bu eleştirileri daha da önemli kılmaktadır. Bu eleştirilerden en önemlisi Frank Furedi tarafından yapılan '*Korku Kültürü*' çalışmasıdır. Furedi'ye göre, Beck'in teknoloji ve bilim ile risk arasında kurduğu bağlantı "son derece dar bir bakış açısına sahip bir yorumdur." Furedi, Beck'in üzerinde durduğu risklere ve bu risklerin herkesi aynı

şekilde etkileyeceği görüşüne de eleştiri getirmektedir. “Örneğin, yetersiz beslenmeden ölen insan sayısı, şu sıralar sık sık kamuoyu gündemine gelen gıdalardaki toksik maddelerden ölen insan sayısından çok çok daha fazladır. Bizi öldüren risklerin bizi korkutan ve paniğe sokan risklerle aynı şeyler olduğu söylenemez” (Furedi, 2001, s. 31,32). Furedi, öldüren riskler ile korkutan riskler arasında yaptığı ayrımla korku üzerinden toplumsal yaşamın biçimlendirilmesine vurgu yapmaktadır.

Furedi ayrıca insan bilgisinin bir sorun olarak görülmesini de eleştirmekte ve bu bakış açısının “insanı sorun çözücü olarak değil bizzat sorunun kendisi” haline getirdiğini ve bilginin tehlike kaynağı olarak görülmesinin “insanoğlunun kendi davranışının sonuçlarını kontrol etme yeteneğinin olmadığı” anlamına geldiğini belirtmektedir (Furedi, 2001, s. 36). Furedi bilgi ve deneyin riskle eşleştirilmesine karşı çıkmaktadır. Furedi’ye göre,

“buradaki paradoks, güvenlik arayışının er ya da geç geri tepecek olması. Gerçekten de güvenlik arayışı diğer insan faaliyetlerinden daha az riskli değil. Örneğin, Peru'nun başkenti Lima'daki su uzmanlarının klorun risk taşıdığı düşüncesiyle şehirdeki su kuyularını klorlamaktan vazgeçmesi üzerine Güney ve Orta Amerika'da baş gösteren kolera salgınında 6000 kişi öldü ve 700.000 kişi hastalandı. Tarih boyunca her zaman güvenliğin asıl kaynağı çeşitli yenilikler ve deneyler olmuştur. İnsan deney yaparak toplumsal ve doğal süreçlere dair kavrayışını artırdıkça yaşam daha güvenli bir hale gelmiştir. Güvenliği artırmak için onu daha fazla istemek yetmez. Riskten kaçınmaya ve güvenliğini artırmaya çalışan kişi, sonuçta yalnızca saplantılarının arttığına tanık olur. Oysa toplumlara geçmiştekinden daha fazla güvenlik getiren şey, sosyal ve bilimsel yenilikler sayesinde insanın yaşamı üzerindeki kontrolünün artmasıdır” (Furedi, 2001, s.39).

Furedi'nin risk, panik ve korku arasında kurduğu bağlantı, salgının sonuçları ve birey-mekân ilişkisindeki değişim açısından da önem taşımaktadır. Korku ile birlikte bireyin toplumdaki geri çekilmesi ve toplumsal ilişkilerden kaçınması, yeni toplumsal ilişki biçimleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Furedi'nin günümüz ilişki biçimleri üzerinde korku ve paniğin etkisine yaptığı vurgu ile zaman-mekân sıkışmasının sağladığı imkânlar ile bireyin toplumdaki çekilmesi birlikte değerlendirildiğinde anlamlı sonuçlara ulaşılmaktadır.

Salgının Toplumsal Sonucu Olarak Mekândan ve Zamandan Kopma

Öncelikle belirtmek gerekir ki salgın sürecinde ortaya çıkan toplumsal değişimleri sadece salgının bir sonucu olarak görmek yanlış olacaktır. Salgın öncesinde de dünya hızlı bir değişim içerisindeydi. Özellikle bireyselleşme, zaman-mekân sıkışması ve bireyin belirli mekânlardan tamamen kopması salgın öncesinde başlamıştır. Bu nedenle salgın sürecinde dile getirilen “yeni normaller” kavramı ile işaret edilen durumun çok da yeni olmadığını söylemek gerekmektedir. “Bu kavram, yeniliği ön plana çıkarılarak tedavüle sokuldu. Ancak yakın dönemlere bakıldığında bu kavramın çok da yeni olmadığı görülecektir. Dünya ölçeğinde değişim dinamiğinin hızlandığı son iki yüzyılı aşkındır insanoğlunun yaşamı, aslında sürekli yeni normallere alışmakla geçiyor diyebiliriz” (Karakas, 2020, s.546). Bu nedenle aşağıda salgının toplumsal sonuçları ile ilgili ele alınan olgu ve durumların salgın öncesinde başlayan ancak salgın sürecinde ivme kazanan olgu ve durumlar olduğunu başta belirtmek gerekmektedir. Salgın sürecinde ivme kazanan toplumsal olgu kısaca bireyselleşme ve bireyin içinde bulunduğu mekânda daralma olarak tanımlanabilir.

Mekândan kopmanın ilk gerçekleştiği alan iş mekânı olmaktadır. Evden çalışma salgın öncesinde de görülmeyle ve bir çalışma biçimi olarak yaygınlaşmakla beraber salgın sonrasında rasyonel bir eylem haline gelmiş ve gerek çalışan gerekse işveren tarafından farklı gerekçelerle tercih edilen bir durum olarak ortaya çıkmıştır. 1990’lardan itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler özellikle bilgi teknolojileri ve bu teknolojileri yoğun bir biçimde kullanan hizmet sektörü alanında çalışanların üretim sitelerinde değişime yol açmış ve “teknolojinin ulaştığı son aşama, işin işyeri dâhilinde ve belirli zamanlar içerisinde yapıma zorunluluğunu ortadan kaldırmış, evden bilgisayar ve diğer iletişim araçları aracılığıyla çalışmayı olanaklı hale getirmiştir” (Kırcı, 2019, s.177). Salgın esnasında evden çalışma ise salgına karşı rasyonel bir tercih olarak ortaya çıkmaktadır. Daha çok beyaz yakalı çalışanları kapsayan bu tercihin işveren tarafından da rasyonel görülmesi bu durumun salgın sonrasında da devam edeceğine işaret etmektedir. Nitekim Koç Holding’in yaptığı açıklama bu durumu örneklemektedir: “Koç Holding CEO’su Levent Çakıroğlu, ‘uzaktan çalışma’ modelinin, Koç Topluluğu içinde 35 bin ofis çalışanı için kalıcı hale getirileceğini” (Hürriyet, 2021) açık-

lamıştır. Salgın süreci ile birlikte rasyonel bir çözüm gibi görünen bu durumun sermaye açısından kâr, gider ve gelir boyutuyla değerlendirildiğini ve bu açıdan avantajlı görüldüğünü söylemek yanlış olmaz. Ayrıca evden çalışma mekândan bağımsızlık sağlarken zaman boyutunda tam bir bağımlılığa yol açmaktadır. Esnek çalışma biçimine son derece uygun olan evde çalışma, mesai kavramını ortadan kaldırmakta ve günün her saatini iş ile ilişkilendirmektedir. İletişim teknolojileri ile birlikte iş tekrar eve taşınmaktadır. Geleneksel toplumun temel özelliklerinden biri olarak ev ile işin bir arada olması modern toplumda ev ve iş mekânlarının ayrışmasına yol açarken günümüzde tekrar ev ve iş arasında bir birliktelik ortaya çıkmaktadır. Bu durum çalışandan çok sermayenin bir tercihi olarak gerçekleşmektedir. Son dönemde “evden çalışma önceden bir tercih gibi görülse de bugünlerde kalabalık ortamlarda bulunmamak adına Türkiye’de de pek çok işveren evden çalışmayı teşvik ediyor. Pek çok firma bu yönde niyetini açıkladı. Türk Telekom, çalışanlarına uzaktan çalışma izni vermek için hazırlıklarını tamamladığını duyurmuştu. Gittigidiyor.com, dün (14.03.2020) itibariyle uzaktan çalışmayı devreye aldı. Başta teknoparklar olmak üzere pek çok alanda uzaktan çalışmaya uygun sektörler bu tür çalışma uygulamasına gitmeye hazırlanıyor” (Milliyet, 2020) şeklindeki haberlere her geçen gün bir yenisi eklenmektedir.

Mekândan kopan bir diğer kurum eğitimdir. Salgın öncesinde sınırlı da olsa var olan uzaktan eğitim deneyimi salgın sürecinde genel bir davranış biçimi haline gelmiştir. Uzaktan eğitimin tarihi çok eskilere dayanıyor ve eğitim sistemleri içerisinde belirli oranlarda bulunuyor olsa da salgın süreci ile birlikte “dijital eğitim araç ve yöntemlerinin çok daha fazla bilinir ve uygulanır hâle geldiği gerçeğini kabul etmek gerekmektedir. Bu bağlamda küresel salgının artış hızının paralelinde dünyanın gelişmiş ya da az gelişmiş ülkelerinin tamamı ardı ardına uzaktan eğitim kararı almaya başlamıştır” (Ak vd., 2020, s. 893). Milli Eğitim Bakanlığı’nun EBA, üniversitelerin ise çeşitli programlar aracılığıyla sundukları uzaktan eğitim ve canlı ders programları her ne kadar belirli bir takvim ve saat esas alınarak planlansa da tekrar izleme imkânı ile zamandan, derslik ortamında olmama ile de mekândan bağımsızlaşmaktadır. Eğitim ve eğitimci ortamının zamandan ve mekândan kopuşu yeni bir öğretmen ve öğrenci deneyimini ortaya çıkarmaktadır. Online ya da uzaktan eğitim formal eğitim kurumları ile sınırlı değildir. Sınavlara hazırlık konusunda kitapların ve dershanelerin yerini online eğitim programlarının

aldığı görülmektedir. Türkiye özelinde bakıldığında uzaktan eğitim tartışmalarının Cumhuriyet'in erken döneminde, 1920'li yıllarda başladığı görülmektedir. 1950'li yıllarda başlayan mektupla öğretim yerini 1970'li yıllarda görsel ve işitsel eğitimin yapıldığı radyo ve televizyona bırakmıştır. 1990'lı yıllarda ise internet tabanlı eğitim başlamıştır (Bozkurt, 2017, s. 87,88). Yüzyılın başında başlayan eğitimin mekândan bağımsızlaşması günümüzde doruk noktasına ulaşmıştır. İnternet teknolojileri ve eğitim arasındaki ilişki bireysel öğrenme olarak adlandırılan kısa süreli öğrenmelerde bireylerin birbirine duyduğu ihtiyacı da ortadan kaldırmıştır. Video tabanlı internet kaynakları yapmak yapımından, ufak tamiratlara kadar birçok alanda öğrenme imkânları sunmakta ve bu durum toplumsal ilişki ağı içerisinde önemli bir yere sahip olan eğitim kurumunun farklı bir biçimde yapılanmasına yol açmaktadır. Bu öğrenme deneyiminin kullanımı salgın sürecinde “evde olma” ile birleşince dijital eğitimciler ve dijital öğrenciler büyük bir oranda artmış ve boş zaman etkinlikleri ile birleşmiştir.

Zaman-mekân sıkışması ile birlikte zamandan ve mekândan bağımsızlaşma boş zaman ve eğlence etkinliklerinde de güçlü bir biçimde kendisini göstermektedir. İnternet tabanlı kısa süreli öğrenmelerle bireyde kalıcı olmasa da sürekli yeni bilgi edinme gibi bir davranış biçimi oluşmuştur. Salgın süreci ise bu davranış biçimini güçlendirmektedir. Geçmişte haber alma, verme, öğrenme fiziki yakınlığa bağlı iken iletişim teknolojileri yakınlık ve teması ortadan kaldırmıştır (Kıran, 2020, s. 18). İnternet tabanlı dizi ve film yayıncılığı da zaman-mekân sıkışmasının önemli bir örneğidir. İnternet tabanlı dizi ve film izleme alışkanlığı çeşitli internet siteleri ve youtube üzerinden yapılan yayınlarla başlamış olmakla birlikte, bunun sistematik hale gelişi dijital yayın platformlarının kurulmasıyla başlamıştır. 1997 yılında kurulan Netflix bu tür yayıncılığın en önemli örneğidir. Günümüzde giderek büyüyen sektörde Netflix'in yanı sıra HBO Max ve Amazon tarafından kurulan Prime Video bulunmakta ve bunlara yenilerinin ekleneceği haberlere yansımaktadır. Netflix örneği bu tür yayıncılığın günümüzde geldiği noktayı göstermektedir. Üye sayısının 21 Nisan Salı günü itibariyle 183 milyona çıktığını duyuran platform, “Reuters'ın haberine 2020'nin ilk çeyreğinde yaklaşık 16 milyon yeni abone” kazanmıştır (BBC, 2020). Bu dönemde Türkiye'deki abone sayısı da 200.000 artarak 1.7 milyonu aşmıştır (digitalage, 2020). Türkiye özelinde bakıldığında dijital platformların 2016 yılında Blu TV, Puhu TV

ve Netflix Türkiye'nin kurulması ile başladığı görülmektedir. Yerli platformlara 01 Ocak 2020 yılında kurulan Exxen ve 30 Aralık 2020 yılında kurulan Gain da eklenmiştir. Dijital platformların salgın öncesinde başlayan gelişimleri salgın süreci ile birlikte hızlanmış ve yayın içerikleri aynı hızla genişlemiştir. Başlangıçta genç, orta sınıf ve beyaz yakalı bir profilde oluşan izleyici kitlesinin salgının etkisiyle birlikte yaş, cinsiyet, meslek açısından toplumun geneline yayıldığını abone sayılarına bakarak söylemek mümkündür. İçeriklerin düzenlenmesinde de izleyici kitlesinin farklı toplumsal gruplarda oluştuğu görülmektedir. Dijital platformlar boş zaman ve eğlence etkinliklerinin mekândan kopmasına ve belirli bir zamana bağlı kalmamasını sağlamaktadır. Önce sinema daha sonra televizyonda görülen izleme etkinliğinin belirli bir mekânda, belirli bir zaman diliminde ve mekânda kurulan belirli toplumsal ilişkiler çerçevesinde gerçekleştirilmesinin yerini bireysel, zamandan ve mekândan bağımsız etkinlik almaktadır. Bu programların kullandığı servis modeli olan OTT "her zaman, her yerde, her cihazda" (medianova, 2019) anlayışı ile hareket etmektedir. Dijital yayıncılığın bir diğer özelliği ise tüm dünyada aynı anda aynı yayınların takip edilmesi ve bu şekilde mekânsal sınırların aşılmasıdır.

Mekânsal özelliğini büyük oranda kaybeden bir diğer alan alışverişidir. Gelişen e-ticaret uygulamaları ile birlikte mekândan bağımsız hale gelen bu etkinlik müşterilere zaman kaybetmeden hızlı bir şekilde geniş bir ürün yelpazesini sunmakta ve alışverişi belirli bir mekâna ve zamana ait olmaktan çıkarak günün her saati ve her yerde yapılabilecek bir etkinlik haline getirmektedir. Tüketim toplumu tartışmalarının ortaya koyduğu gibi, bu durum müşteriye sağlanan kolaylıktan öte tüketimin teşvik edilerek sürekli hale getirilmesinin sonucudur (Baudrillard, 1997, s. 16). Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı'nın 6 ay üzerinden yaptığı karşılaştırmaya göre 2019 yılında e-ticaret sipariş sayısı 558,7 milyon adet iken 2020 yılında bu rakam 850,7 milyon adete ulaşmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020). E-ticaret uygulamalarının etkili olduğu alanlara ise son dönemde yiyecek sektörü girmiştir. Sipariş ile yemek yeme alışkanlığı salgınla beraber giderek artarak yemek ve restoran arasındaki bağı koparmaktadır. Yemeksepeti adlı uygulamanın 2019 yılı itibari ile 11 milyon kullanıcıya hitap ettiği belirtilmektedir (brandingturkiye, 2020). Getiryemek uygulaması ise "sahip oldukları kalite ve güven anlayışıyla zamanla yarışan kullanıcılarını 7/24 sıcak yemek ile buluşturacaklarını" (web-

razzi, 2019) ifade ederek yemek ile zaman ve mekân arasındaki bağın kopmasına örnek teşkil etmekte ve “zamanla yarışan kullanıcılar” ifadesi ise günümüz bireyinin temel davranış biçimini ortaya koymak amacıyla kullanılmaktadır.

Örnek olarak ele alınan iş, eğitim, boş zaman, eğlence ve alışveriş uygulamalarının dışında toplumsal yaşama ait birçok olgunun zaman-mekân sıkışması ile mekân ve mekâna ait toplumsal ilişkilerle bağını kopardığı görülmektedir. Bu anlayışı temsil eden 7/24 simgesi toplumsal yaşamın her alanında kendini göstermektedir. Bireyin daha önce zaman ve mekânla sınırlandırılan eylemleri, tüketim temelinde günümüzde 7/24 serbest bırakılmaktadır. 1980 sonrasında yükselen neoliberalizm ile birlikte bireylerde zamana bağlı olmayarak talebini anında gerçekleştirme, mekâna ve mekândaki diğer bireylere bağımlı olmama, kendini yalıtma davranışı gelişmiş ve “7/24” bu davranış biçiminin simgesi haline almıştır.

“Belki daha da önemlisi, 7/24 doğrudan demokrasinin her biçimi için elzem olan birey sabrı ve saygısını köreltmıştır: başkalarını dinleme sabrını, konuşmak için sıranın sana gelmesini bekleme sabrını”(Crary, 2013, s. 121). Bu körelme ve ortaya çıkan yeni davranış biçimi aileden siyasete tüm toplumsal kurumlarda sarsıntıya yol açmakta ve en çok gündeme gelen toplumsal sorun olan şiddet gibi bir çok toplumsal soruna neden olmaktadır.

Daha önce de belirtildiği üzere, bu süreç salgınla ilişkilendirilerek “yeni normaller” biçiminde ele alınılmasına rağmen, esasen değişim salgın öncesine aittir. Küreselleşme ile birlikte bireyselleşme ve tüketim temelinde gelişen süreç salgın ile birlikte ivme kazanmış ve yeni boyutlara ulaşmıştır. Tüketime hızlı ve sürekli hale gelmesinde zaman ve mekâna bağlılığın ortadan kalkması en önemli etkenlerden biridir. Doyumun anında sağlanması, tüketilecek mallarla ilgili öğrenmenin hızlı gerçekleşmesi ve doyumun hızla gerçekleşerek yeni bir tüketim sürecinin başlaması (Bauman, 2006, s. 94) için engel teşkil eden zaman ve mekân iletişim teknolojileri ile birlikte ortadan kaldırılmaktadır.

Salgın öncesinde başlayan gelişmelerin salgın ile birlikte ivme kazanması ile ortaya çıkan bu durum, birey-toplum ilişkilerinin tekrar ele alınmasını gerektirmektedir. Zaman ve mekândan kopan birey zamana ve mekâna ait toplumsal ilişkilerini de kaybetmekte ve yeni ilişki biçimleri geliştirmektedir. Bu da aile, siyaset, ekonomi, eğitim ve boş zaman gibi toplumsal kurumların yapılarının değişmesine, birey için anlamının farklılaşmasına yol açmaktadır.

Bireyin oluşumunda toplumsal koşullara vurgu yapan, toplumsal değişmeyi merkezine alan toplum bilimlerinin de bu doğrultuda birey-toplum ilişkisini tekrar ele almaları gerekmektedir. Nitekim Baumann, Baudrillard, Giddens, Beck, Sennett ve Furedi gibi sosyal bilimciler bu değişimi izlemeye çalışmışlardır.

Temel toplumsal kurumlar olarak görülen aile, ekonomi, siyaset, eğitim ve din kurumları modernleşme sürecinde bir değişime uğramışlardır. Bugün ise bu kurumlarla birey arasındaki ilişkilerin farklı bir boyuta taşındığı, bireyin bu ve benzeri klasik kurumların dışında mekânı aşan ilişkiler kurduğu ve kendini bu ilişkilerle şekillendirdiği görülmektedir. Yeni toplumsal hareketler, yeni dini hareketler, sivil toplum kuruluşlarının ağ örgütlenmeleri şeklinde ortaya çıkışında ve bireyin moda, yeme içme ve düşünme alışkanlıklarında mekân ve zaman aşmakta ve birey bu şekilde kurduğu ilişkilerle yeniden şekillenmektedir. Bu durum rol, statü, kültür, grup, topluluk, toplum gibi toplum bilimlere ait kavramlar üzerinde tekrar düşünmeyi gerektirmektedir. Ailede yaşanan değişim bu durum için önemli bir örnek oluşturmaktadır. Ailenin yapısının değişmesi, ebeveyn çocuk ilişkisinde aktörlerin işlevlerinde görülen değişim tek kişilik ve tek ebeveynli aile kavramının ortaya çıkması, aile içi rollerdeki değişim, evliliğin ertelenmesi, boşanma oranları yaşanan bu toplumsal değişimin, zaman ve mekândan bağımsızlaşma sonucunda giderek artan bireyselleşme ile ilişkilidir.

Özetle birey ile toplum arasındaki karşılıklı ilişkinin merkezinde yer alan toplumsal kurumlar bu merkezi konumunu mekân ve zaman sınırını aşan yeni kurum ve oluşumlara bırakmaktadır. Salgın süreci bu değişime ivme kazandırmış ve bireyselleşme sürecini hızlandırmıştır.

Sonuç

Küreselleşmenin sonucu olarak küreselleşen ve tüm dünyayı etkisi altına alan COVID19 salgını bilimin farklı dallarında yeni çalışmalara neden olmuştur. Tıp ve fen bilimleri virüsün yapısı ve aşı konularında çalışmalara yönelirken, toplum bilimleri salgın sürecinde bireyin toplumsal konumu, rolü, ilişki ve yaşam biçimlerine yönelmiştir. Bireyselleşme ve küreselleşme temeline salgın öncesinde başlayan gelişmelere dönük çalışmalar ve metinler salgın sonrasında, süreç ile ilişkilendirilerek tekrar ele alınmıştır.

Birey-toplum ilişkisinde salgın öncesinde yaşanan değişimi açıklamada kullanılan zaman-mekân sıkışması kavramı bireyin teknoloji ile birlikte kazandığı hız ile mekânın sınırlarını aşındırmasını, zaman aracılığıyla mekânı yok etmesini ifade etmektedir. Gelinen süreçte mekân ve mekâna ait toplumsal ilişkilerden kopan birey, zamandan da bağımsızlaşmaktadır. COVID 19 salgını ise bu değişimi hızlandırmış ve birey-toplum ilişkisinin değişimini destekleyen bir sürecin doğmasına neden olmuştur. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda küreselleşme ile ortaya çıkan mekânın zaman aracılığıyla yok edilmesi durumu, bireyin mekâna bağlı kalkmaksızın hızlı hareketliliğini mümkün kılmıştır. Salgın ile ilişkisi anlamında bedensel hareketliliğin ulaştığı boyutlar salgının küreselleşmesinin nedeni olmuş ve oluşturulan küresel yapı, mekân ile beden arasındaki ilişkiyi sınırlandırmakla beraber tamamen ortadan kaldıramamıştır. Salgın sürecindeki sınırlandırmaların ise bireyin hareketliliğini tamamen ortadan kaldırdığı anlamına gelmemektedir. Seyahat sınırlamasının yanı sıra bireylerin bu yöndeki önlemleri bedensel hareketini kısıtlamakla birlikte bireysel hareketlilik iletişim teknolojileri aracılığıyla sürdürülmektedir. Birey bedenlen mevcut olduğu mekândan iletişim teknolojileri sayesinde ilişkiler kurmakta, çalışmakta, eğlenmekte, eğitim almakta, alışveriş yapmaktadır. Tüm bu eylemlerde mekândan koptuğu gibi zamandan da bağımsızlaşmaktadır. Salgın sürecinde bedensel hareketliliği kısıtlanan birey, iletişim teknolojileri sayesinde bireysel hareketliliğini devam ettirmiş ve dijital kimlik ve dijital ilişkiler kazanmıştır. Salgın sürecinde ortaya çıkan evde olma, eve kapanma hali iletişim teknolojileri üzerinden kurulan ilişkilerin sağlamlaşmasına ve kalıcı hale gelmesine neden olmuştur.

Birey-toplum arasında kurulan bu yeni ilişki biçimi ve bu ilişki biçiminin kalıcılığına işaret eden gelişmeler, birey-toplum ilişkisinin birçok boyutu ile tekrar ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bireyin zamandan ve mekândan bağımsızlaşması zamana ve mekâna bağlı ilişkilerden de kopması anlamına gelmektedir. Bu anlamda bireyi kuşatan toplumsal kurumlar da aşınmakta, yeni ilişki biçimleri ile bireyin toplumsallaşmasında zamanı ve mekânı aşan yeni aktörler ortaya çıkmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**Time-Space Compression, The Globalizing
Epidemic and Its Social Consequences**

*

Mehmet Güven Avcı
Tekirdağ Namık Kemal University

The transnational feature of the Covid- 19 pandemic is an indicator and result of globalization and the gradual loss of meaning of space. This global epidemic has led further increase or even reset of time and space compression and the development of new forms of behavior. This change includes the individual working, establishing relationships, using spare time, getting education, and shopping without changing place and having any time limit. Although this situation has already been there with the developments in transportation and communication technologies, which are the main reasons of globalization, it gained momentum after the epidemic and has appeared as the reason for a new social structure.

Throughout history, infectious diseases such as syphilis, smallpox, influenza, leprosy and plague have affected and changed social life. Plague and flu outbreaks contain important examples in this regard. taking social precautions in addition to medical measures, the emergence of new behavior and organization forms of outbreaks constituted the reason for the investigation of the epidemic by social science. The connection between human social relations and diseases brings about the search for social solutions as well as medical solutions in the elimination of these diseases.

Time-space compression leads to the change and rapid spread of social phenomena of the space, leading to the establishment of new social relations, values, institutions and norms. The alteration of the ties between time and space eliminates the boundaries of time and this situation results in a wide range of dynamism, causing local social problems to break away from the local within the complex network of inter-communal relations. Today, many social problems arise on a global scale.

Although the rate of spread of outbreaks is generally associated with the transmission rate of the virus, from a social point of view, explaining the impact of the COVID 19 virus spreading with human contact to the whole world requires using the concepts of globalization and time-space compression. The elimination of the boundaries of the space by time has led to an increase in physical mobility between spaces and this mobility to occur extremely quickly. However, the structural inadequacy of the measures taken is effective in the globalization of the epidemic and its continuing as a global threat despite the measures taken for a long time. It is not possible to reconstruct the eroded and removed boundaries of the space for a long time.

First of all, it should be noted that it would be wrong to see the social changes that occur during the epidemic process only as a result of the epidemic. Before the epidemic, the world was already in a rapid change. In particular, individualization, time-space compression and the individual's complete detachment from certain places started before the epidemic. For this reason, it should be said that the situation pointed to the concept of "new normals" expressed during the epidemic is not very new.

Before the epidemic, a change started in the individual-society relationship. The concept of time-space compression, which is used to explain this change, refers to the individual's erosion of the boundaries of the space with the speed he gains with technology, and the destruction of space through time. In the current process, the individual breaks away from the social relations belonging to space and space also becomes independent from time. The COVID 19 epidemic, on the other hand, has accelerated this change and has caused a process that supports the change of the individual-society relationship. As a result of the developments in communication and transportation technologies, the destruction of space, which emerged with globalization, through time has ensured the rapid mobility of the individual without depending on the space. The dimensions reached by physical mobility in terms of its relationship with the epidemic became the cause of the globalization of the epidemic, and the global structure created limited the relationship between space and body, but could not completely eliminate it. Restrictions in the epidemic process do not mean that they completely limit the mobility of the individual. In addition to travel restrictions, the measures of individuals in this direction restrict physical movement, and individual mobility is

maintained through communication technologies. Individuals establish relationships, work, have fun, receive education and shop from the place where they are physically present thanks to communication technologies. In all these actions, it becomes independent from time as it breaks away from space. In the course of the epidemic, individual communication technologies, whose physical mobility was restricted, continued individual mobility and gained digital identity and digital relationships. Being at home during the epidemic process, has led to the strengthening and permanence of relationships established through communication technologies.

The family, economy, politics, education and religious institutions, which are seen as basic social institutions, have undergone a change in the modernization process. The epidemic process has accelerated this change and accelerated the individualization process. Today, it is seen that the relations between these institutions and the individual have moved to a different dimension, that the individual establishes relationships that transcend space outside of these and similar classical institutions and shape himself with these relationships. This situation requires rethinking the concepts of social sciences such as role, status, culture, group, community and society. The change in the family is an important example for this situation. The change in the structure of the family, the change in the functions of the actors in the parent-child relationship, the emergence of the concept of one-person and one-parent family, the change in family roles, postponement of marriage, divorce rates are associated with the increasing individualization as a result of this social change that is independent from time and place.

In summary, social institutions, which are at the center of the mutual relationship between the individual and the society, leave this central position to new institutions and formations that transcend space and time limits. This new form of relationship established between individual and society and the developments that point to the permanence of this relationship form reveal the necessity of reconsidering the individual-society relationship with many dimensions.

Kaynakça / References

- Ak, M., Şahin, L., Çiçekler, A. N., ve Ertürk, M. A. (2020). Kovid-19 küresel salgın sürecinde İstanbul Üniversitesi uzaktan eğitim uygulamalarına genel bir bakış. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(2), 889-930.
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim toplumu*. Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme toplumsal sonuçları*. Ayrıntı Yayınları.
- BBC. (2020). *Netflix abone sayısı dünya genelinde 183 milyona çıktı*. 22.04.2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52376816> adresinden erişildi
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu başka bir modernliğe doğru*. İthaki.
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de uzaktan eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 85-124.
- brandingturkiye. (2020). *Yemeksepeti istatistikleri*. 23.12.2020 tarihinde <https://www.brandingturkiye.com/yemeksepeti-istatistikleri-guncel/> adresinden erişildi
- Crary, J. (2013). *7/24 geç kapitalizm ve uyuların sonu*. Metis Yayınları.
- digitalage. (2020). *Netflix Türkiye abone sayısı ve elde edilen gelir açıklandı*. 17.06.2020 tarihinde <https://digitalage.com.tr/netflix-turkiye-abone-sayisi-ve-elde-edilen-gelir-aciklandi/> adresinden erişildi
- Fichter, J. (2001). *Sosyoloji nedir?* Atilla Kitabevi.
- Furedi, F. (2001). *Korku kültürü: Risk almamanın riskleri*. Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları*. Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin durumu*. Metis Yayınları.
- Hürriyet. (2021). *Koç'ta 35.000 personele kalıcı uzaktan çalışma*. 27.01.2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/kocta-35-bin-personele-kalici-uzaktan-calisma-41725147> adresinden erişildi
- Karakaş, M. (2020). Covid-19 salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(541-573).
- Kırcı, B. (2019). Evden çalışma özgürlük mü esaret mi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 173-196.
- Kıran, E. (2020). İletişim sosyolojisi ve önemli temel kavramlar. G. Ş. Avcıoğlu & C. K. Olgun (Der.), *İletişim Sosyolojisi*. Lisans Yayıncılık.
- medianova. (2019). *OTT trendi büyümeye devam ediyor*. 17.11.2020 tarihinde <https://www.medianova.com/tr-blog/2019/02/06/ott-trendi-buyumeye-devam-ediyor> adresinden erişildi.

- Evden çalışan sayısı artıyor. (2020). *Milliyet*. 14.03.2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/evden-calisan-sayisi-artiyor-6165310> adresinden erişildi
- Parıldar, H. (2020). Tarihte bulaşıcı hastalıklar. *Tepecik Eğit. ve Araşt. Hast. Dergisi*, 30, 19-26.
- Sezer, B. (2006). *Türk sosyolojisinin ana sorunları*. Kızılelma Yayıncılık.
- sgairport. (2021). *Havalimanı yolcu ve uçuş istatistikleri*. 10.01.2021 tarihinde <https://www.sgairport.com/Media/Default/Docs/Pdf/istatistik/SawOcak2021.pdf> adresinden erişildi.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2020). *E-ticaret sipariş adetlerinin karşılaştırılması*. 15.12.2020 tarihinde <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler> adresinden erişildi.
- Urry, J. (1999). *Mekânları tüketmek*. Ayırntı Yayınları.
- Getir 2018'de 300 milyon TL ciroya imza attı (2019). *webrazzi*. 03.11.2020 tarihinde <https://webrazzi.com/2019/02/18/getir-2018de-300-milyon-tl-ciroya-imza-atti/> adresinden erişildi.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

- Avcı, M. G. (2021). Zaman-mekân sıkışması, küreselleşen salgın ve toplumsal sonuçları. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(Pandemi Özel Sayısı), 3787-3807. DOI: 10.26466/opus.879532